

RECENZJE, OMÓWIENIA, SPRAWOZDANIA, KOMUNIKATY

Barbara Chmielewska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4684-974X>

e-mail: barbara.chmielewska@uwm.edu.pl

**„Dżungla” czy „plac zabaw”? O metaforach stosunków
międzynarodowych – recenzja książki Riikki Kuusisto
Competing Metaphors for International Relations.
Routledge (Taylor & Francis Group).
Londyn–Nowy Jork 2025, ss. 186**

**“Jungle” or “Playground”? On Metaphors in International Relations
– A Review of Riikka Kuusisto’s *Competing Metaphors
for International Relations*. Routledge (Taylor & Francis Group).
London–New York 2025, pp. 186**

Przedmiotem niniejszej recenzji jest książka *Competing Metaphors for International Relations – Jungle or Playground?*, autorstwa Riikki Kuusisto. Publikacja ta lokuje się na styku dwóch obszarów badawczych: (1) stosunków międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem sposobów konceptualizacji i opisu tej dziedziny przez liderów politycznych, media i badaczy oraz (2) językoznawstwa kognitywnego, zwłaszcza teorii metafor konceptualnych.

Bezpośrednim impulsem do napisania książki były osobiste spostrzeżenia autorki, poczynione w toku badań nad dyskursem stosunków międzynarodowych. Kuusisto zauważyła, że niezależnie od zaplecza teoretycznego czy orientacji politycznej badacze, eksperci oraz aktorzy życia politycznego powszechnie posługują się metaforami w opisie zjawisk międzynarodowych. Przedstawiciele odmiennych nurtów – od feminizmu w stosunkach międzynarodowych, przez liberalizm, po poststrukturalizm i badania nad pokojem – posługują się podobnymi metaforami, mimo funkcjonowania w bardzo różnych kontekstach analitycznych i praktycznych.

Z relacji autorki wynika, że już na wczesnym etapie badań okazało się, że wszechobecność metafor jest cechą konstytutywną dyskursu stosunków

międzynarodowych, a sama analiza relacji międzynarodowych nie może obyć się bez metaforycznych ram interpretacyjnych. Warto dodać, w ślad za ustaleniami Kuusisto, że zarówno ujęcia teoretyczne, jak i analizy eksperckie mogą być formułowane przy jednoczesnym wykorzystaniu wielu schematów metaforycznych w obrębie jednej narracji.

Recenzowana książka jest spójna i przejrzysta pod względem kompozycyjnym. Składa się ze Wstępu, trzynastu rozdziałów pogrupowanych w dwie części, Wniosków oraz składników dopełniających monografię: Indeksu i dość obszernej Bibliografii. Pierwsza część (Part I) zatytułowana: IMAGINATIVE RATIONALITY zawiera następujące rozdziały: 1. Conceptual metaphor theory, 2. Ontological foundation: states-as-persons, 3. Ten structural metaphors for international relations. Część druga (Part II): INTERNATIONAL RELATIONS METAPHORS IN ACTION składa się z rozdziałów: 4. International nature: violent jungles and evolutionary progress, 5. International families: loving parents and bitter feuds, 6. International balancing: mechanical weighing and mental stability, 7. International building: sturdy fortresses and open houses, 8. International games: prisoners' dilemmas and buzzing playgrounds, 9. International business: bidding contests and fair trade, 10. International illnesses: fatal sickness and curable diseases, 11. International journeys: dead-end tracks and common paths. 12. International music: graceful waltzes and battle marches. 13. International puzzles: senseless riddles and solvable enigmas.

We wstępie autorka wprowadza czytelnika w tematykę monografii, określa zakres badań, wskazuje przyjęte ramy teoretyczno-metodologiczne, według których gromadziła materiał badawczy, dokonała analizy i wyciągnęła wnioski. Wreszcie przedstawia główne cele publikacji oraz określa, do jakiego odbiorcy jest ona kierowana i komu może być szczególnie przydatna.

W części pierwszej, zatytułowanej IMAGINATIVE RATIONALITY, autorka omawia teorię metafor konceptualnych. Punktem wyjścia jest książka *Metaphors We Live By* (1980), której główne założenia Kuusisto referuje, rekonstruując stanowisko Lakoffa i Johnsona. Zabieg ten pozwala czytelnikowi, nawet nieposiadającemu wcześniejszej wiedzy na temat metafor konceptualnych, uzyskać niezbędną perspektywę teoretyczną potrzebną do zrozumienia dalszej, analitycznej części książki. Następnie Kuusisto odwołuje się do wybranych przykładów z pracy *More Than a Cool Reason* (1989), przybliżając ujęcie Lakoffa i Turnera, zgodnie z którym metafory stanowią część wspólnego aparatu pojęciowego dzielonego przez członków danej kultury. Autorka referuje również koncepcje Perelmana (1982), Perelmana i Olbrechts-Tyteca (1971) oraz Burke'a (1969). Wszystkie przywołane ujęcia łączą podobne rozumienie metafory – nie jako elementu

czysto obrazowego czy ornamentu stylistycznego, lecz jako fundamentalnego narzędzia poznawczego, niezbędnego do rozumienia złożonych problemów i zjawisk.

Po wprowadzeniu i omówieniu głównych ram teoretyczno-metodologicznych Kuusisto przechodzi do analizy jedynej metafory ontologicznej obecnej w książce, określanej jako *States-as-Persons*. Decyzję o uwzględnieniu metafory ontologicznej w pracy koncentrującej się przede wszystkim na metaforach strukturalnych autorka uzasadnia, odwołując się do stanowiska Chiltona i Lakoffa (1995), którzy uznają ujęcie państw jako osób za metaforę nadrzędną i dominującą w sposobie myślenia o polityce zagranicznej i relacjach międzynarodowych. Kuusisto podkreśla ponadto, że metafora ta pełni funkcję fundamentu dla wielu metafor strukturalnych analizowanych w dalszych częściach książki, umożliwiając ich spójne i konsekwentne rozumienie.

Pierwszą część książki autorka zamyka krótką zapowiedzią dziesięciu metafor strukturalnych, które zostają poddane szczegółowej analizie w części drugiej. Pewne wątpliwości może jednak budzić sposób, w jaki w bardzo zwięzłym rozdziale liczącym niespełna cztery strony Kuusisto prezentuje zaplecze literaturowe swojej analizy. W dwóch odrębnych akapitach przywołuje bowiem niemal identyczny zestaw prac – autorstwa m.in. Little’a (2007), Chiltona (1996), Chiltona i Lakoffa (1995), Lakoffa (2000), Marksa (2011, 2018) oraz Galtunga (1975) – zarówno w kontekście uzasadnienia wyboru analizowanych metafor, jak i przy wskazywaniu najważniejszych opracowań, do których będzie się odwoływać w dalszej części książki. Taki zabieg może sprawiać wrażenie ograniczonej różnorodności źródeł wykorzystanych na etapie przygotowania analizy oraz relatywnie wąskiego osadzenia rozważań w literaturze przedmiotu, zwłaszcza w odniesieniu do nowszych badań nad metaforami konceptualnymi w dyskursie politycznym.

W drugiej części książki Kuusisto analizuje metafory, w których relacje międzynarodowe konceptualizowane są poprzez odwołania do różnych domen, takich jak natura, rodzina, równowaga, budowanie, gry, biznes, choroba, podróż, muzyka czy układanka/puzzle. Każdy z rozdziałów rozpoczyna się rozbudowanym wprowadzeniem poświęconym potencjalnym skojarzeniom związanym z daną domeną źródłową. To właśnie ten element struktury rozdziałów może budzić pewne zastrzeżenia. Autorka bardzo szczegółowo i miejscami rozwlekle rekonstruuje domenę źródłową poszczególnych metafor, poświęcając jej relatywnie dużo miejsca. Szczególnie widoczne jest to w rozdziale poświęconym metaforze podróży, gdzie zakres i szczegółowość wprowadzenia sprawiają wrażenie nieproporcjonalnych, zwłaszcza w kontekście dobrze ugruntowanej obecności tej metafory w literaturze przedmiotu.

W efekcie pojawiają się stwierdzenia o charakterze dość oczywistym, które nie wymagają rozbudowanego objaśnienia i nie zawsze znajdują wyraźne uzasadnienie w dalszej części analizy. Przykład stanowią fragmenty z rozdziału 11. *International journeys: dead-end tracks and common paths*, takie jak: „Ludzie wyruszają w podróż, aby dostać się z jednego miejsca do drugiego...Samochody poruszają się szybciej po głównych autostradach niż po drogach żwirowych lub gruntowych...Po długiej nieobecności wielu z nas tęskni za powrotem do domu – do najbliższych i najdroższych osób albo do spokoju i ciszy własnego miejsca”¹.

Po omówieniu domeny źródłowej autorka przechodzi do prezentacji materiału analitycznego, ilustrującego użycie poszczególnych metafor. Każdy z rozdziałów zawiera liczne, obrazowe i trafnie dobrane przykłady. Choć większość analizowanych przykładów pochodzi z lat 2022–2023, Kuusisto dba o różnicowanie chronologiczne, sięgając zarówno po materiały z lat dziewięćdziesiątych XX w. (najstarszy przykład z 1992 r.), jak i po najnowsze źródła z 2024 r. W toku analizy autorka konsekwentnie uwzględnia perspektywy wywodzące się z różnych nurtów teorii stosunków międzynarodowych, takich jak poststrukturalizm, realizm, liberalizm, marksizm, badania nad pokojem, konstruktywizm, teoria krytyczna, feminizm oraz studia postkolonialne i dekolonialne. Stanowi to istotną zaletę tej części książki, gdyż zapewnia szeroką perspektywę interpretacyjną, a jednocześnie – dzięki precyzyjnemu cytowaniu źródeł – umożliwia zainteresowanemu czytelnikowi samodzielne pogłębienie wybranych stanowisk i kontekstów teoretycznych.

Analiza prowadzona przez Kuusisto ma charakter wysoce systematyczny. Każdy rozdział kończy się omówieniem danej metafory w dwóch wariantach – konfliktowym i kooperacyjnym – wraz z prezentacją implikacji wynikających z jej zastosowania. Taka konsekwencja metodologiczna niewątpliwie porządkuje wywód, jednak w niektórych fragmentach może sprawiać wrażenie nadmiernej schematyczności. Autorka zdaje się bowiem bardzo ściśle trzymać jednego wzorca analitycznego, niezależnie od stopnia rozpowszechnienia czy aktualności omawianych metafor. Jest to szczególnie widoczne w przypadku metafor rzadziej dziś stosowanych lub uznawanych za tracące na znaczeniu, takich jak równoważenie (*balancing*), określanych już przez Fukuyamę (1992), na którego Kuusisto sama się powołuje, jako coraz mniej istotne i stopniowo wychodzące z użycia. Ten sam schemat

¹ „People go on journeys to get from one place to another...Cars move faster on major highways than on gravel or dirt roads...After having been away for a long time, many of us long to get back home, to our nearest and dearest, or the peace and quiet of our private abode”.

zostaje zastosowany również wobec metafor powszechnych i silnie ugruntowanych w dyskursie, takich jak podróż (*journey*) czy budowanie (*building*). W rezultacie analiza tych bardziej rozpoznawalnych ujęć może wydawać się stosunkowo skrótowa i podporządkowana wymogom przyjętego modelu, co ogranicza możliwość pogłębionego omówienia ich specyfiki i różnicowanych funkcji.

Na poziomie kompozycyjnym widoczna jest wyraźna powtarzalność fraz oraz struktury akapitów. We wszystkich rozdziałach poświęconych metaforom strukturalnym pojawia się dokładnie to samo zdanie wprowadzające, oparte na schemacie „metafory X przenoszą logikę X”², odnoszącym się kolejno m.in. do metafor natury, rodziny, równoważenia, budowania, gier, biznesu, chorób, podróży czy puzzli. Podobną schematyczność można zauważyć w akapitach poświęconych wariantom konfliktowym i kooperacyjnym poszczególnych metafor, które rozpoczynane są w niemal identyczny sposób. Choć taka systematyczność wprowadza porządek, w kontekście książki akademickiej może sprawiać wrażenie monotonii stylu i utrudniać czytelnikowi dostrzeżenie subtelnych różnic oraz specyfiki omawianych metafor.

We wstępie autorka deklaruje, że książka jest adresowana zarówno do badaczy stosunków międzynarodowych, jak i językoznawców, a także że w odróżnieniu od Marksa (2011, 2018) czy Beera i Landtsheera (2004) będzie kładła specjalny nacisk na analizę języka używanego zarówno w pracy naukowej, jak i w dyskursie polityków oraz mediów. W praktyce jednak dobór cytowanej literatury stoi w wyraźnej sprzeczności z tym założeniem i świadczy o znacznie większym ukierunkowaniu na literaturę z zakresu stosunków międzynarodowych, przy jednoczesnym marginalizowaniu badań językoznawczych. Spośród 151 autorów uwzględnionych w opracowaniu jedynie ośmiu reprezentuje językoznawstwo lub nauki kognitywne, siedmiu należy do dziedziny retoryki i szeroko pojętej komunikacji, a zdecydowaną większość stanowią badacze stosunków międzynarodowych. Taki dobór literatury ogranicza potencjał pracy w zakresie analizy dyskursu politycznego z perspektywy językoznawstwa, zwłaszcza że istnieje wiele znaczących opracowań poświęconych metaforom w polityce i ich funkcji argumentacyjnej czy perswazyjnej, które mogłyby stanowić istotny punkt odniesienia, m.in.: prace Sandikcioglu (2001, 2003), Fabiszak (2007), Neagu (2013), czy Lapki

² “Nature metaphors transfer the logic of nature; Family metaphors transfer the logic of families; Balancing metaphors transfer the logic of balances; Building metaphors transfer the logic of buildings; Game metaphors transfer the logic of games and playing and acting; Business metaphors transfer the logic of business; Illness metaphors transfer the logic of diseases and injuries; Journey metaphors transfer the logic of physical travelling; Puzzle metaphors transfer the logic of puzzles”.

(2021). W rezultacie książka, choć wypełnia lukę w podejściu do metafor w stosunkach międzynarodowych, pozostaje znacznie mniej przekonująca z perspektywy językoznawczej, a obietnica kompleksowej analizy języka dokonana zostaje w dużej mierze z punktu widzenia teorii stosunków międzynarodowych.

Literatura

- Beer F.A., Landtsheer Ch. de (red.) (2004): *Metaphorical World Politics*. East Lansing.
- Burke K. (1969): *A Grammar of Motives*. Berkeley–Los Angeles–London.
- Chilton P.A. (1996): *Security Metaphors: Cold War Discourse from Containment to Common House*. New York.
- Chilton P.A., Lakoff G. (1995): *Foreign Policy by Metaphor*. [W:] *Language and Peace*. Red. C. Schäffner, A.L. Welden. Aldershot, s. 37–59.
- Fabiszak M. (2007): *A Conceptual Metaphor Approach to War Discourse and Its Implications*. Poznań.
- Fukuyama F. (1992): *The End of History and the Last Man*. London.
- Galtung J. (1975): *Peace: Research, Education, Action. Essays in Peace Research*. Vol. I. Copenhagen.
- Lakoff G. (2000): *Metaphorical Thought in Foreign Policy: Why Strategic Framing Matters*. New York.
- Lakoff G., Johnson M. (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago–London.
- Lakoff G., Turner M. (1989): *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago–London.
- Lapka O. (2021): *Language of Persuasion: Analysis of Conceptual Metaphors in Political Discourse*. „The Grove – Working Papers on English Studies” 28, s. 85–110.
- Little R. (2007): *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*. Cambridge.
- Marks M.P. (2011): *Metaphors in International Relations Theory*. New York.
- Marks M.P. (2018): *Revisiting Metaphors in International Relations Theory*. New York.
- Neagu M.-I. (2013): *Decoding Political Discourse: Conceptual Metaphors and Argumentation*. London.
- Perelman Ch. (1982): *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame.
- Perelman Ch., Olbrechts-Tyteca L. (1971): *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame.
- Sandikcioglu E. (2001): *The Otherness of the Orient: Politico-cultural Implications of Ideological Categorisations*. [W:] *Language and Ideology*. Vol. 2: *Descriptive Cognitive Approaches*. Red. R. Dirven, R.M. Frank, C. Ilie. Amsterdam–Philadelphia, s. 161–188.
- Sandikcioglu E. (2003): *More Metaphorical Warfare in the Gulf: Orientalist Frames in News Coverage*. [W:] *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Red. A. Barcelona. Berlin–New York, s. 299–320.